

Research Institute
for Security and
Development Studies

Quarterly.risstudies.org

Article history:

Received 4 May 2025

Revised 27 July 2025

Accepted 7 August 2025

Published online 27 August 2025

Strategic Studies Quarterly

Volume 28, Issue 2, pp 129-154

P-ISSN: 1735-0272

E-ISSN: 2980-910X

A Model of Non-Democratic Peace and the Security Structure in West Asia

Siamak Bahrami

Faculty of Political Science, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

Corresponding author email address: sbahrami59@iau.ac.ir

Article Info

Extended Abstract

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Bahrami, S. (2025). A Model of Non-Democratic Peace and the Security Structure in West Asia. *Strategic Studies Quarterly*, 28(2), 129-154.

doi:

10.22034/ssq.2025.523702.4277

© 2025 the authors. Published by Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Introduction

Discussions of security have evolved along two main paths in the United States and Europe. American scholars have generally adopted a problem-solving approach, developing theories within the frameworks of offensive and defensive realism, constructivism, and debates over the relative roles of power and institutions in maintaining order.

In contrast, Europeans—drawing on critical theory and emancipatory thought—have explored security through the lenses of critical security studies, feminism, the Copenhagen School, the Paris School, and post-structuralism.

In short, one tradition seeks to achieve security and prevent conflict within the existing international framework, while the other views that very framework as a source of insecurity and instability.

Since the 1980s, the growing influence of constructivist interpretations has helped bridge this divide. In this view, security is seen as distinct from both peace and power, and is understood as a relational concept that evolves through social interaction. Anarchy is conceived as a spectrum that must pass through its stages—from infancy to maturity and old age. Security, likewise, is understood as a relational discourse situated between the discourse of pure power and that of authentic social engagement.

Building on this theoretical foundation, this study examines the security structure of West Asia, which is marked by exclusivity, volatility, institutional fragility, and a tendency toward violence. It argues that the region remains trapped in a state of immature anarchy, where competition, mistrust and security dilemmas dominate and structural underdevelopment prevents the establishment of lasting peace.

This analysis is guided by two main questions:

1. What factors explain the persistence of this immature security structure?
2. How might it evolve toward a more mature and stable order?

The study adopts the view that security structures are not purely material or power-based but are also social constructs—shaped by shared knowledge, norms, and interactions. Accordingly, the regional order in West Asia results from both the distribution of power and patterns of social relations among its main actors.

Methodology

Questions such as “What is security?”, “How can it be achieved?”, and “At what level should it be constructed?” have produced a wide range of theoretical answers- from realism to critical theory. Similarly, debates over whether competition or cooperation dominates the international system- and over what constitutes the security referent object, security agent, and security model-have given rise to competing paradigms.

This study adopts a hybrid and integrative approach that seeks to bridge these divides. For this, it introduces a new conceptual framework—the Critical Non-Democratic Peace Model-based on the idea that the international system has shifted from a distributive to a multiplicative structure. In such a system, traditional theoretical frameworks are no longer sufficient to explain evolving dynamics. Therefore, we must either develop new theoretical perspectives or combine existing ones to capture this complexity.

To this end, the paper integrates insights from four major traditions:

- Democratic Peace Theory
- Holistic Constructivism
- Critical Theory
- Structural Realism

A mixed-method approach, combining qualitative and quantitative methods and relying on both library and online resources, is used to support the analysis.

Results

A central question in security studies has long been how peace emerges and under what conditions it can be sustained. In the context of West Asia, this question becomes even more pressing: Why has peace remained elusive in this region? Are the sources of instability internal, structural, or both? Does the absence of democratic governance explain the recurring conflicts -or is democracy itself irrelevant to regional security?

Drawing on the Critical Non-Democratic Peace Theory, this study argues that the key obstacle to stability in West Asia is the absence of a shared understanding of balance among the region’s main powers. Sustainable peace, therefore, does not depend primarily on a state’s political system- democratic or otherwise-but rather on whether regional actors can reach a mutual conception of equilibrium in their relations.

Conclusion

This research challenges the assumptions of Democratic Peace Theory, which holds that peace is achievable only among democratic states. The findings show that the four major powers in West Asia-Iran, Saudi Arabia, Turkey, and Israel- each operate according to different logics of balance:

- **Iran:** Balance of identity
- **Turkey:** Balance of interests
- **Israel:** Balance of threat
- **Saudi Arabia:** Balance of power

Because these actors lack a common understanding of balance, their interactions are marked by persistent misperceptions, mistrust, and conflict.

The study further distinguishes between different types of peace:

- A balance of power produces a fragile, fear-based peace.
- A balance of interests leads to a more stable, institutionalized peace built on mutual benefits and interests.
- A balance of threat or identity generates a normatively grounded peace-though the former is civic and democratic, while the latter tends to be ideological or sectarian.

Ultimately, the paper concludes that peace is not exclusive to democratic systems. Even non-democratic regions such as West Asia can achieve peace-provided that their leading states develop a shared sense of balance, regardless of the specific form that balance takes.

Keywords: *Non-Democratic Peace, Balance of Power, Security, Equilibrium, Regional Order.*

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

This study was approved by the Ethics Committee of Research Institute for Security and Development Studies (ISDS), Tehran, Iran.

Conflict of Interest

The author declared no conflict of interest.

Funding Sources

This research received no external funding.

مدل صلح غیردموکراتیک و ساختار امنیتی در غرب آسیا

سیامک بهرامی

گروه علوم سیاسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

✉ ایمیل نویسنده مسئول: sbahrami59@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله پژوهشی اصیل</p> <p>نحوه استناد به این مقاله: بهرامی، سیامک (۱۴۰۴). مدل صلح غیردموکراتیک و ساختار امنیتی در غرب آسیا. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۸(۲)، ۱۲۹-۱۵۴. doi: 10.22034/ssq.2025.523702.427 7</p> <p> © ۱۴۰۴ حق نشر (کپی رایست) این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با مجوزی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.</p>	<p>هر ساختار امنیتی محصول موازنه‌های بنیادین و استراتژیکی است که از سوی کارگزاران آن ساختار به‌عنوان درون‌داد در ساختار وارد شده و در نهایت ساختاری مستقل از کارگزاران را ایجاد می‌نماید. این ساختار مستقل در ادامه الزاماتی را بر کارگزاران تحمیل می‌نماید که خروج از دایره این الزامات در ادامه کار بس دشوار خواهد بود. ساختار امنیتی در غرب آسیا هم جدا از این پیش‌فرض شکل نگرفته است. مفروض این نوشتار آن است که ساختار امنیتی در غرب آسیا ساختاری غیرشمول‌گرا، غیرقابل پیش‌بینی، غیرنهادینه، پارادوکسیکال و خشونت‌زاست. حال سؤال اصلی آن است که دلیل شکل‌گیری این ساختار امنیتی ناکارآمد چیست؟ با اتکا بر یک ایقاع نظری به نام نظریه صلح غیردموکراتیک انتقادی، فرضیه اصلی متکی بر یک روش کیفی- تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی آن است که درک غیرمشترک از موازنه بین بازیگران اصلی از یک سو و عدم توجه به نگاه خاص موازنه‌ای بازیگران جدیدی که از درون الگوی نظم تکثیری سر برآورده‌اند از سوی دیگر، منجر به خلق این ساختار ناکارآمد شده است. اگر الگوهای موازنه‌گرایی را در قالب چهار نوع موازنه یعنی موازنه قدرت، موازنه منفعت، موازنه تهدید و موازنه هویت که هر یک از آن‌ها به دو نوع سخت و نرم قابل تقسیم است در نظر بگیریم، می‌توانیم بگوییم که هر یک از قدرت‌های اصلی موجود در غرب آسیا از نوعی موازنه بنیادین و استراتژیک در هدایت سیاست خارجی خویش بهره می‌گیرد که با الگوهای موازنه سایر قدرت‌ها دارای تمایز و تفاوت است. ایران با موازنه هویتی، ترکیه با موازنه منفعت، عربستان با موازنه قدرت و اسرائیل با موازنه تهدید به‌عنوان موازنه بنیادین خویش، درکی متفاوت از موازنه را در منطقه ایجاد نموده‌اند که براینده برخورد این موازنه‌های متمایز، ایجاد این ساختار امنیتی ناکارآمد بوده است. در واقع، درک متمایز آن‌ها از امنیت در سطح فردی، صلح را در سطح ساختاری مخدوش نموده است. اما نظریه صلح غیردموکراتیک انتقادی بر این نظر است که حتی در بطن ارزش‌های غیردموکراتیک هم می‌توان صلح را در سطح ساختاری ایجاد نمود. گزاره‌ای که می‌تواند مضمون غرب آسیا هم باشد، به شرطی که ادراکی مشترک در میان قدرت‌های اصلی از موازنه بنیادین شکل گیرد. ایجاد نهادهایی هم‌افزا چون جوامع معرفتی علمی یا سازمان‌های منطقه‌ای کارکردی، رشد ارتباطات مدنی و دانشگاهی می‌تواند به تولید این درک مشترک از موازنه یاری رساند.</p> <p>واژگان کلیدی: موازنه‌گرایی، امنیت، موازنه، ساختار امنیتی.</p>

مقدمه

بحث بر سر امنیت، مناظره‌ای طولانی را هم در بعد مفهومی و هم محتوایی طی نموده است. امروزه مطالعات امنیتی با تفکیک خویش از مطالعات راهبردی، نه تنها حوزه مستقلی را برای خویش تبیین نموده، بلکه بر مباحث عمومی حوزه روابط بین‌الملل هم به شدت تأثیرگذار بوده است، به گونه‌ای که امروزه در کنار اقتصاد سیاسی بین‌الملل، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های فکری و عملی در روابط بین‌الملل شمرده می‌شود. در کنار این موضوع، بحث بر سر امنیت در آمریکا و اروپا دو مسیر متفاوت را طی کرد. در حالی که آمریکایی‌ها در چارچوب حل مسئله، بن‌نگاره‌های نظری خویش را توسعه می‌دادند و تمرکز بر مناظره‌هایی در باب واقع‌گرایی تدافعی - تهاجمی، سازه‌نگاری و قدرت در برابر نهادهای دخیل در نظم‌سازی وجه غالب را داشت، در اروپا و متأثر از تفکر انتقادی و مسئله‌رهایی، مناظره‌ها در چارچوب مطالعات امنیتی انتقادی، فمینیسم، مکتب کپنهاگ، مکتب پاریس و پس‌اساختارگرایی در جریان بود. یکی در چارچوب موجود به دنبال ایجاد امنیت و گریز از جنگ بود و دیگری همان چارچوب موجود و مفروض را عامل ناامنی و جنگ می‌شمرد. در واقع، آشتی‌دادن این دو مسیر متمایز نظری امری سخت بود.

تلقی متفاوت از امنیت از دهه هشتاد به بعد و تحمیل تحلیلی سازه‌انگارانه‌تر بر آن، تا حدی سبب شد که این بن‌بست غیرهم‌افزایانه تا حدی آزاد گردد. در این تفسیر، تمایز امنیت از دو مفهوم صلح و قدرت و تلقی امنیت به‌عنوان یک مفهوم رابطه‌ای کارساز بود. در واقع، برابرنگاری امنیت و قدرت، سبب‌ساز برجسته‌شدن دغدغه ملی و تصور گریزناپذیر بودن آنارشی بود. از سوی دیگر، مرتبط‌سازی امنیت به مطالعات صلح، به معنای برجسته‌سازی امنیت جهان‌وطنانه و نیز امحای آنارشی برای تحقق اهداف مطلوب بود. دیدن امنیت در بستر یک مفهوم رابطه‌ای اما، به معنای آن بود که آنارشی یک طیف است که باید دوران خویش از طفولیت به سوی بلوغ و پیری را طی نماید. امنیت، گفتمانی ارتباطی مابین گفتمان قدرت خالص و گفتمان اجتماعی اصیل بود. نوعی رئالیسم اتوپایی از آن‌گونه که گیدنز می‌گفت: «تصور تغییر سیاست بین‌الملل امری رئالیستی و واقع‌گرایانه است» (کالینز، ۱۴۰۰: ۶۶۶-۶۷۰).

این نوشتار سعی دارد در همین بستر، ساختار امنیتی در غرب آسیا را تحلیل نماید. ساختاری که غیرشمول‌گرا بودن، خشونت‌زاد بودن، غیرقابل پیش‌بینی بودن و غیرنهادینه بودن در آن امری مفروض و برجسته است. ساختاری که در آن طفولیت‌انارشی غالب است و آنارشی از نوع گفتمان قدرت، با ساختاری غیرتکامل‌یافته همراه با الزامات خویش از نوع رئالیستی که کارگزاران را درگیر رقابت، تقلب و معمای امنیتی بی‌پایان نموده است، حاکم است. حال سؤال آن است که اولاً دلیل شکل‌گیری این ساختار غیربالغ چیست و دوماً چگونه می‌توان این ساختار را بالغ و پیر نمود؟ مفروض رابطه‌ای بودن امنیت، سبب می‌شود که ساختار را صرفاً امری مادی و مبتنی بر توزیع قدرت نبینیم، بلکه با تزریق متغیرهایی چون دانش مشترک، روابط اجتماعی و عملکردها، اجتماعی هم فرض کنیم. در واقع، ساختار هم محصول توزیع قدرت و هم روابط اجتماعی است. در پاسخ به این سؤال، این فرضیه طرح شده است که دلیل شکل‌گیری چنین ساختاری، درکی غیرمشترک از موازنه در میان قدرت‌های اصلی در غرب آسیا است و برای رشد ساختار آنارشیک در این منطقه، نیازمند درکی مشترک از موازنه میان قدرت‌های اصلی هستیم. در ادامه اما، این سؤالات در ذهن می‌آید که کدام نوع موازنه برای رشد این ساختار مناسب است؟ چه بازیگرانی باید دست به چنین موازنه‌ای بزنند؟ مرجع امنیت، عامل امنیت، روش امنیت و هدف امنیت در این ساختار چیست و برای بلوغ باید چگونه تغییر کند؟

در این نوشتار، سعی می‌شود با ارائه یک چارچوب نظری نوین به نام «نظریه صلح غیردموکراتیک انتقادی» به جواب این سؤالات رسید. در ادامه، در پی معرفی این چارچوب نظری نوین، سعی می‌گردد در متن، نوع موازنه بازیگران اصلی و ایرادات این نوع موازنه‌گرایی و در نهایت تجویزاتی در قالب این مدل نظری برای به بلوغ رساندن آنارشی در غرب آسیا ارائه شود و در نتیجه‌گیری نهایی، نتایج مقاله بیان گردد.

الف) چارچوب نظری: مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی

در پاسخ به این پرسش‌ها که امنیت چیست و چگونه می‌توان به آن دست یافت؟ امنیت را باید در چه سطحی ایجاد نمود که مطلوب‌تر باشد و نیز اینکه رقابت محتمل‌تر است یا همکاری و مرجع امنیت، عامل امنیت و روش امنیت چیست، پاسخ‌های گوناگونی از متفکران مختلف دریافت نموده‌ایم. لیپمن، ولفرز، بوزان، بوث و ویلر تعاریف متفاوت و برجسته‌ای از امنیت ارائه نموده‌اند. در باب امکان محتمل‌تر رقابت و همکاری هم، واقع‌گرایان انگیزشی و واقع‌گرایان

ساختاری (والترز، تهاجمی، تدافعی، نئوکلاسیک‌ها) بر امکان رقابت و رئالیست‌های مشروط، رئالیست‌های هرج و مرج‌گرای معقول، نهادگرایان لیبرال، طرفداران صلح دموکراتیک و طرفداران امنیت دسته‌جمعی از امکان همکاری بیشتر سخن گفته‌اند. در مناظره بر سر مرجع امنیت و عامل امنیت و روش امنیت هم، این انتقادیون از مطالعات امنیتی انتقادی گرفته تا فمینیسم، مکتب کپنهاگ، مکتب پاریس، پسا‌ساختارگرایی و... با زیرسؤال بردن مفاهیم جریان اصلی در باب امنیت، آن را از دریچه‌ای دیگر نگریسته و نقد نموده‌اند، هرچند که کارشان بیشتر جنبه سلبی داشته تا اثباتی (Buzan & Hansen, 2009: 87-91).

در پاسخ به این سؤالات، مقاله حاضر سعی دارد از منظری نوین و ترکیبی به امنیت بنگرد. در این راستا، مدل نظری صلح غیردموکراتیک انتقادی مطرح شده است که در ادامه، نگاه این مدل به مسئله امنیت بیشتر باز خواهد شد. دلیل این نام‌گذاری چیست؟ ابتدا پیش‌فرض آن است که ساختار نظام بین‌الملل از یک ساخت توزیعی به یک ساخت تکثیری دچار تغییر پارادایمی شده است و در این ساخت تکثیری، نمی‌توان صرفاً با بن‌نگره‌های نظری سابق به تحلیل مفاهیم یا تحولات جدید پرداخت. باید نگرش‌های نظری بدیع ایجاد نماییم یا با زدن پل بین نظریه‌های سابق، از ظرفیت‌های گاهاً متضاد آن‌ها برای برخورد با این جهان جدید استفاده نماییم.

نگرش صلح غیردموکراتیک انتقادی هم، اگر یک بدعت به حساب نیاید، یک ترکیب نظری از چهار نظریه صلح دموکراتیک، سازه‌نگاری کل‌گرا، نظریه انتقادی و رئالیسم ساختاری محسوب می‌گردد. این ترکیب چرا و چگونه حاصل آمده است و از هر نظریه چه چیزی را به عاریت گرفته‌ایم؟

نظریه صلح دموکراتیک با رویکردی لیبرال که از سوی مایکل دوپل و بروس راسین مطرح شد، بیش از هر چیز متأثر از نظریه «صلح همیشگی» کانت بود. آن‌ها بیان می‌کنند که حکومت‌های دموکراتیک به دلیل پایبندی به حقوق بشر و وابستگی بین‌المللی متقابل، صلح‌محورتر هستند. آن‌ها در ادامه مطرح می‌نمایند که وقوع جنگ بین دولت‌های دموکراتیک نادر و حتی غیرممکن است و در عین حال، این نوع دولت‌ها، تعارض منافع خویش را بدون توسل به زور حل می‌کنند. هرچند آن‌ها اعتقاد ندارند که ارزش‌های دموکراتیک و لیبرال به‌صورت اتوماتیک خطر بروز تمام جنگ‌ها را از بین می‌برند، اما بر این نظر هستند که چنین ارزش‌هایی، صلح بیشتری برای جهان به ارمغان می‌آورند (Snyder, 1998: 45-52).

آنچه که از این نظریه ساطع می‌شود، آن است که صلح مختص جهان لیبرال دموکراتیک است و جهان غیرلیبرال و غیردموکراتیک همچنان از اصل سیاست قدرت، تداوم جنگ و آنارشی غیربالغ تبعیت خواهد نمود. از نظر این نوشتار اما، این نتایج مقرون به واقعیت نیست، صلح تنها در جهان دموکراتیک قابل تحقق نیست، جهان‌های غیردموکراتیک هم راه‌هایی برای رسیدن به صلح دارند. ارزش‌های دموکراتیک شاید تسهیل‌کننده صلح باشند، اما تنها راه رسیدن به صلح و پرهیز از جنگ نیستند. از سوی دیگر، آنچه منتج به صلح مابین دول دموکراتیک شده است، نه صرف وجود ارزش‌های دموکراتیک، بلکه یک درک مشترک از موازنه است که چنین نتایجی را حاصل نموده است. هرچند که نمی‌توان تسهیل‌گری ارزش‌های دموکراتیک در ایجاد این درک مشترک را نادیده گرفت. در عین حال، ارزش‌های دموکراتیک تنها گزینه‌های موجود برای ایجاد یک درک مشترک از موازنه نیستند. چنان‌که به وفور در جهان غیردموکراتیک و مابین بازیگران غیردموکراتیک هم صلح را شاهد بوده‌ایم.

در باب تأثیرپذیری از رئالیسم ساختاری هم می‌توان گفت آنچه به عاریت گرفته شده و قلب مرکزی مدل ما را تشکیل می‌دهد، اصل موازنه است. این موازنه، نه امری آگاهانه، بلکه متأثر از تأثیرات الزام‌آور ساختار روی می‌دهد. اما این موازنه همیشه به همان شکل که رئالیست‌های ساختاری انتظار دارند، اتفاق نمی‌افتد. موازنه‌گرایی می‌تواند به چهار شکل مختلف انجام گیرد. موازنه قدرت، موازنه تهدید، موازنه منفعت و موازنه هویت. هر یک از این چهار نوع موازنه می‌توانند دارای چهار حالت مختلف سخت، نرم، داخلی و خارجی باشند. یعنی مجموعاً ۲۵۶ حالت ممکن را می‌توان برای موازنه بازیگران مختلف در نظر گرفت. حال سؤال آن است که کدام یک از این ۲۵۶ حالت ممکن می‌توانند در جلوگیری از جنگ و ایجاد صلح مؤثر باشند؟ اگرچه واقع‌گرایان والتزی و واقع‌گرایان تدافعی با تأکید بیشتر بر موازنه تهدید و رئالیست‌های نئوکلاسیک و نئولیبرال‌ها با تأکید بر موازنه منافع، قائل به تعدیل رقابت، امکان همکاری و تحول در ماهیت آنارشی هستند، اما از سوی دیگر، واقع‌گرایان تهاجمی و واقع‌گرایان کلاسیک یا انگیزشی با تأکید بر بیشینه‌سازی قدرت و تأکید بر دولت‌های قدرت‌طلب، علم خویش را بر ضد موازنه‌گرایی به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به صلح برمی‌افرازند و در نقد موازنه قلم‌فرسایی می‌کنند، هرچند که در بیشتر موارد به‌صورت تاکتیکی بر موازنه قدرت تأکید دارند (Glaser, 1994: 112-115). از سوی دیگر، بازیگران ایدئولوژیک با فرارفتن از این موازنه‌ها، از نوعی موازنه هستی‌شناسانه تحت عنوان موازنه هویتی بهره می‌گیرند که این بازیگران را می‌توان در قالب مدل نئوکلاسیسیسم جادوی جای داد. بازیگرانی که با نگاهی هستی‌شناسانه و هویتی، جدا از

مسئله قدرت، منفعت یا امنیت، در پی نوعی موازنه هستند تا صرفاً موجودیت خویش را بازنمایانند؛ هرچند که این موازنه منجر به کاهش قدرت، کاهش منفعت یا کاهش امنیت آنان شود. دال مرکزی آن‌ها امر مقاومت است برای هدفی والا که می‌تواند مذهبی یا ایدئولوژیک و فرقه‌ای یا قوم‌گرایانه باشد (بهرامی، ۱۴۰۲: ۸۴-۸۵).

بحث اصلی اما در بحث موازنه آن است که هیچ‌یک از این موازنه‌ها به صورت ذاتی نمی‌توانند ابزاری برای رسیدن به صلح در یک مکانیسم ساختاری باشند. ساختار، هرچند امر موازنه را تحمیل می‌کند و هر بازیگر باید به نوعی دست به موازنه بزند، اما این موازنه‌ها ممکن است چنان متمایز باشند که منجر به جنگ یا رقابت نامحدود شوند یا برعکس، نوید یک صلح همیشگی را فراهم نمایند. ساختار مورد بحث دارای دو وجه مادی و اجتماعی است. وجه مادی، همان توزیع یا تکثیر قدرت است و وجه اجتماعی، همان ارزش‌ها و هنجارهایی است که توزیع یا تکثیر قدرت را معنا می‌کند (بهرامی، ۱۳۹۹: ۱۳۹-۱۴۳).

توزیع یا تکثیر قدرت، فشارهای مادی لازم را برای موازنه در بازیگران ایجاد می‌کنند، اما مهم‌تر از آن، ساختارهای اجتماعی است که این توزیع قدرت را معنا می‌بخشد و بازیگران را به سمت نوع خاصی از موازنه سوق می‌دهد. هرچند در نهایت، ارزش‌های ساختاری در تعامل یا تقابل با ارزش‌های داخلی هر بازیگر، نوع موازنه آن بازیگر را تعیین می‌کنند. گاهی الزام ناشی از ساختار اجتماعی، نوعی موازنه را تجویز می‌کند که با موازنه مدنظر ساخت اجتماعی داخلی متفاوت است. نتیجه بحث آنکه این درک مشترک از موازنه است که ایجادکننده صلح و مانع جنگ شمرده می‌شود، نه نوع موازنه. این درک مشترک هم از موازنه، هم متأثر از ساختار اجتماعی و تعامل آن با ساخت اجتماعی داخلی ایجاد می‌شود. این جاست که نقش سازه‌نگاری در مدل ما برجسته می‌شود. در این راستا، چنانکه دو کشور درک مشترک از موازنه در قالب موازنه هویتی داشته باشند، امکان صلح بین آن‌ها بسیار بیشتر است تا زمانی که بازیگری بر موازنه قدرت و بازیگر دیگر بر موازنه هویت تأکید داشته باشد. صلح موجود در بین دول دموکراتیک هم ناشی از درک مشترک آن‌ها از موازنه در قالب موازنه تهدید در حالت حداقلی و موازنه منافع در حالت حداکثری است.

در خطوط فوق، ارتباط مدل صلح غیردموکراتیک با سازه‌نگاری کل‌گرا هم بیان شد. در باب ارتباط این مدل با نظریه انتقادی، باید گفت در مدل مورد بحث، دولت‌ها تنها یکی از مراجع و عوامل امنیت هستند. آن‌ها تنها یکی از بازیگرانی هستند که دست به موازنه می‌زنند و مدل موردنظر برای افراد، گروه‌ها و سایر بازیگران دیگر هم به‌عنوان مراجع و عوامل امنیت و نیز

بازیگران موازنه‌گر، باز و گشوده است. در کنار نظم و عدالت به‌عنوان هدف امنیت، آزادسازی هم هدف دیگری است که برای سایر بازیگران باید مدنظر باشد تا زمینه برای نظریه پیشرفت، سیاست‌های امید و سیاست مقاومت فراهم گردد (Booth, 2007: 160-165). این تلقی ناشی از آن است که ساختار توزیعی قدرت که منحصر به دولت‌ها بود، با تغییر پارادایمی به‌سوی ساختار تکثیری قدرت سوق یافته است و در این بستر، در کنار دولت‌ها، بازیگران دیگر ظهور یافته‌اند که توان لازم برای بهره‌مندی از قدرت و نهادینه‌سازی آن را پیدا نموده و ظرفیت لازم برای شرکت در فرایندهای موازنه را به دست آورده‌اند (بهرامی، ۱۳۹۹: ۱۴۸).

در مجموع، می‌توان گفت مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی با اوصاف فوق، بر این امر تأکید دارد که صلح و در ادامه امنیت، مفاهیمی مربوط به جهان دموکراتیک نیستند. امنیت، به معنای درک مشترک از موازنه است که چنانچه وجود داشته باشد، می‌تواند زمینه‌ساز صلح، چه در بین بازیگران دموکراتیک و چه بازیگران غیردموکراتیک باشد. اگر ساختارهای امنیتی، تسهیل‌کننده صلح مابین بازیگران خاص شکل نمی‌گیرد، از آن روی است که درکی مشترک از موازنه مابین آن‌ها وجود ندارد و تا زمانی که چنین درکی حاصل نگردد، نه از امنیت کامل خبری است و نه صلح محتمل است. همه دولت‌ها، عملکردهای اساسی خویش را در قالب سیاست موازنه به محیط بین‌الملل وارد می‌کنند. اگر متأثر از هنجارهای مشترک، درکی اشتراکی از موازنه شکل نگیرد، روزه‌های صلح هم پایدار نخواهد بود. روابط صلح‌آمیز دول دموکراتیک، ناشی از ارزش‌های مشترکی است که در نهایت، درکی مشترک از موازنه را در بین آن‌ها گسترش داده است و از سوی دیگر، روابط صلح‌آمیز مابین چین، ایران و روسیه یا اسرائیل و اعراب در دوران جدید، ناشی از درکی مشترک از موازنه یا ظهور موازنه‌های مشترک از سوی آنان نسبت به هم و در محیط بین‌الملل است که چنین فضایی را ایجاد نموده است. این نشان از آن دارد که روابط صلح‌آمیز در انحصار دول دموکراتیک لیبرال نیست و دول غیردموکراتیک غیرلیبرال هم می‌توانند چنین فضایی را بین خود ایجاد نمایند. مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی، امنیت را در همه سطوح جست‌وجو می‌کند، از فروملی تا فراملی. این گشودگی، ناشی از تغییر در ماهیت ساختار و تغییر در ماهیت دولت و در ادامه، ظهور بازیگران متعدد فروملی و فراملی است، چه بازیگرانی که دموکراتیک‌اند و چه آن‌هایی که دموکراتیک نیستند. همه می‌توانند صلح را تجربه کنند، اگر یک نظام معنایی مشترک از موازنه بر آن‌ها حاکم باشد، حال این نظام معنایی هم می‌تواند متشکل از ارزش‌های دموکراتیک باشد و هم ارزش‌های غیردموکراتیک. مراجع و عوامل توسعه هم در این بین متعددند، دیگر دولت‌ها تنها مرجع

امنیت یا عامل امنیت شمرده نمی‌شوند و بر همین اساس، هدف از ایجاد امنیت با توجه به تنوع مراجع و عوامل امنیتی هم تنوع یافته است.

ب) ساختار امنیتی غرب آسیا: بازیگران اصلی و موازنه‌های غالب

بر اساس مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی، در ادامه سعی خواهیم کرد نشان دهیم چرا یک ساختار امنیتی باثبات و تسهیل‌کننده صلح در غرب آسیا تاکنون شکل نگرفته است. همچنین نشان خواهیم داد آیا بسترهای ایجاد چنین ساختاری فراهم است و اگر این بسترها وجود دارند، مبتنی بر مدل پیشنهادی این نوشتار، چگونه می‌توان به یک ساختار مطلوب امنیتی در این منطقه دست یافت. در این راستا، سعی خواهیم کرد نگاه غالب چهار بازیگر اصلی در غرب آسیا را شامل ایران، ترکیه، عربستان و اسرائیل را نسبت به موازنه بیان نموده و نشان دهیم آیا درکی مشترک از موازنه در بین آن‌ها برای ایجاد یک ساختار امنیتی صلح‌محور شکل گرفته است یا خیر. در واقع، ابتدا باید نشان دهیم که ساختار در معنای مادی و اجتماعی در این منطقه چگونه است و این ساختار چه الزاماتی را به بازیگران تحمیل می‌نماید و آن‌ها متأثر از نظام معنایی داخلی خویش، چه برداشتی از این الزامات داشته و از چه نوع موازنه‌ای در پاسخ به آن بهره می‌گیرند. ذکر این نکته لازم است که هر یک از این بازیگران ممکن است در تقابل با هر یک از دیگر بازیگران، در کنار موازنه غالب خویش، از سایر انواع موازنه به صورت تاکتیکی هم بهره بگیرد. موازنه‌های تاکتیکی اما بر بستر موازنه‌های استراتژیک ظهور می‌یابند و بیش از هر چیز، تحت تأثیر نظام معنایی داخلی بازیگر مقابل خویش قرار دارند.

۱. ایران و موازنه هویتی

جمهوری اسلامی ایران بیش از هر چیز، سیاست خارجی خود را بر مبنای نوعی موازنه بنیادین به نام موازنه هویتی شکل می‌بخشد. در این بستر، آنچه الزامات ساختار غرب آسیا به لحاظ مادی و معنایی بر جمهوری اسلامی ایران تحمیل می‌نماید، در تعامل با نظام معنایی این سیستم، موجب ظهور موازنه هویتی به‌عنوان موازنه بنیادین از سوی این کشور شده است. این موازنه، نوعی موازنه هستی‌شناسانه است که بیش از آن که در واکنش به افزایش قدرت، افزایش تهدید یا اختلال در منافعش از سوی بازیگران رقیب شکل بگیرد، در واکنش به خطرات وجودی و بازنمایی‌های معنایی برای نظامش ساختاربندی می‌گردد. دغدغه اصلی این نوع موازنه، حمایت از شعارهای انقلابی، عدالت‌خواهانه، و مقاومت‌گرایانه است و بیش از هر چیز، تحت

تأثیر ساختارهای معنایی داخلی نظام جمهوری اسلامی ایران قرار دارد و کمتر به الزامات معنایی و مادی ساختار غرب آسیا توجه دارد. در واقع، مبتنی بر پیش‌فرض‌های خود جلو می‌رود و ظرفیت انطباق‌پذیری ضعیفی با تغییرات ساختاری و الزامات ناشی از این تغییرات در طول زمان دارد. در واقع، می‌توان گفت تغییرات مادی و معنایی در ساختار، نمی‌تواند تغییری در متغیرهای اصلی این نوع موازنه ایجاد نماید، به همین دلیل، جمهوری اسلامی در رفتارهای خویش، قدرت، منافع و تهدیدات اصلی را که بازیگران متعارف در تقابل به آن‌ها دست به موازنه می‌زنند، مورد نظر نمی‌گیرد و بیشتر بر پیش‌فرض‌های ایدئولوژیک و انقلابی خویش و عدم خدشه به آن‌ها در رفتار موازنه‌گرایانه خویش توجه دارد (بهرامی، ۱۴۰۲: ۸۶-۸۹). برای مثال، ضدیت نظام جمهوری اسلامی با اسرائیل یا آمریکا، امری دائمی است که حتی دشمن مشترک برای ایران و اسرائیل و آمریکا، موجبی برای ائتلاف ایران با اسرائیل و آمریکا ایجاد نمی‌نماید، چون چنین ائتلافی با ساختارهای معنایی آن در تضاد است. در باب موازنه هویتی جمهوری اسلامی، هم به نوعی موازنه هویتی سخت (کمک نظامی به بازیگران محور مقاومت) و هم موازنه هویتی نرم (ترویج نمادهای مذهبی شیعی، مراسم اربعین، سرمایه‌گذاری بیرونی در امر آموزش و...) گرایش دارد. از این‌رو، تغییرات ساختار به لحاظ توزیع قدرت یا شکل‌گیری هنجارهای نوین، تأثیر چندانی بر این نوع موازنه ندارد. در عین حال، موازنه هویتی از سوی جمهوری اسلامی، سبب شده تا این کشور هرچه بیشتر بتواند به کشورهایی نزدیک شود که در ساخت معنایی خویش، چنین موازنه‌ای را می‌شناسند یا آن را به‌کار می‌برند. نزدیکی به کشورهای ایدئولوژیک چون سوریه، چین، کره شمالی و حتی روسیه در این راستا قابل تفسیر است. در واقع، درک مشترک از موازنه، سبب نزدیکی و در نهایت صلح بین آن‌هاست. حتی می‌توان ادعا نمود که طالبان هم به سبب گرایش به چنین موازنه‌ای، می‌تواند روابط حسنه‌ای با جمهوری اسلامی ایران داشته باشد، هر چند که تضادهای درون‌دینی و فرقه‌ای ممکن است گاهی آن‌ها را در تقابل با هم قرار دهد (مدرس‌یزدی و بهشتی لثری، ۱۴۰۳)، که آن هم بیشتر به خاصیت همین موازنه هویتی و جنبه وجودی و هستی‌شناسانه آن برمی‌گردد که ممکن است از سوی بازیگران درون فرقه‌ای، موجودیت آن نفی گردد.

موازنه هویتی ایران در حمایت از محور مقاومت نمونه بارزی از اولویت هویت بر منافع مادی است. برای مثال، ایران در سال ۲۰۲۳ حدود ۱/۵ میلیارد دلار به حزب‌الله لبنان، حماس در غزه و حوثی‌ها در یمن کمک نظامی کرد، در حالی که تحریم‌های اقتصادی تولید ناخالص

داخلی ایران را به ۴۰۰ میلیارد دلار کاهش داده بود (World Bank, 2023). این حمایت‌ها، بیش از همه «برای حفظ عزت و هویت اسلامی» انجام می‌شود (ایرنا، ۱۴۰۲). مراسم اربعین، که در سال ۲۰۲۳ بیش از ۲۰ میلیون زائر را از سراسر جهان گرد هم آورد، نمونه‌ای از موازنه هویتی نرم است که هویت شیعی را تقویت می‌کند (ایرنا، ۱۴۰۲). همچنین، ایران در سال ۲۰۲۲ بیش از ۵۰۰ میلیون دلار در دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی در عراق و لبنان سرمایه‌گذاری کرد تا نفوذ فرهنگی خود را گسترش دهد (Al-Monitor, 2022). روابط ایران با طالبان در سال ۲۰۲۴، با وجود تفاوت‌های فرقه‌ای نیز نتیجه موازنه هویتی مشترک در برابر نفوذ غرب بود، به طوری که ایران ۱۰۰ میلیون دلار کمک اقتصادی به طالبان ارائه کرد (مدرس‌یزدی و بهشتی لتحری، ۱۴۰۳). به گفته بوزان، «امنیت هویتی می‌تواند حتی در برابر منافع مادی اولویت یابد (Buzan & Hansen, 2009: 212). این رویکرد ایران را از بازیگرانی مانند ترکیه که منافع‌محور هستند، متمایز می‌کند و ممکن است به درگیری‌های غیرقابل‌پیش‌بینی در منطقه بینجامد.

۲. ترکیه و موازنه منافع

به گفته شوئر، دولت‌ها به همراهی برای کسب سود و منافع تمایل دارند تا امنیت. از نظر او، دولت‌ها تنها زمانی به ایجاد موازنه می‌پردازند که به نفع آن‌ها باشد (پورااحمدی میدی و دارابی، ۱۳۹۷: ۱۳۱). نمونه بارز چنین دولتی، دولت ترکیه است. روابط متداخل و متعارض و متنوع این دولت، نشان می‌دهد که چگونه ترک‌ها برای منافعشان رنگ عوض می‌کنند. هم متحد اسرائیل هستند، هم دشمن آن. هم عضو ناتو هستند، هم دوست روس‌ها. هم ایران را همسایه بزرگ و دوست می‌دانند و هم همزمان، با آذربایجان بر علیه آن در حال توطئه هستند. در سوریه و قفقاز و آسیای میانه، مخالف ایران و در عراق و فلسطین، دوست ما هستند. گاهی دشمن بشار اسد بودند و زمانی از در دوستی با او وارد می‌شدند. آنچه که سبب‌ساز چنین سیاست متداخل و پارادوکسیکالی شده است، ابتدای سیاست خارجی این کشور بر موازنه منافع است. ترک‌ها تنها در یک عرصه، آن‌هم به صورت تاکتیکی، متکی بر موازنه قدرت هستند، آن‌هم زمانی است که شاهد قدرت‌گیری کردها در هر نقطه‌ای باشند، مخصوصاً کردهایی که متأثر از ایدئولوژی عبدالله اوجلان باشند. رفتارهای تهاجمی آن‌ها در جنوب ترکیه، شمال عراق و شرق سوریه در همین راستا قابل تبیین است. حتی نزدیکی ترک‌ها به بارزانی‌ها در قالب موازنه منافع تبیین می‌شود و منفعت آن‌ها ایجاب می‌کند که آن‌ها را به صورت دوافکتو به رسمیت بشناسند.

حال آنکه زمانی که بارزانی سعی در اعلام رفراندوم داشت، مبتنی بر موازنه قدرت، در مقابل آن قد علم کردند. در مجموع، می‌توان گفت نظام معنایی در درون ترکیه به الزامات ساختار مادی و معنایی در غرب آسیا در قالب کنش موازنه منافع پاسخ می‌دهد و صرفاً به صورت حداقلی و تاکتیکی، در تقابل با مسئله کرد، بر موازنه قدرت تأکید دارد، زیرا هر نوع افزایش قدرت توسط کردها در هر جا، برای ترک‌ها به منزله کاهش امنیت‌شان تفسیر می‌شود. اما این رفتار هم با پروژه انحلال پ‌ک‌ک و شروع پروسه صلح در این کشور در حال رنگ باختن است. در واقع ترک‌ها با این رویکرد نشان دادند که در مسئله کرد هم به سمت موازنه منافع در حال تغییر رفتار هستند. رفتار ترک‌ها، چه برای ایران، چه برای اسرائیل، چه برای عربستان، درک آن مشکل است زیرا در این کشورها، موازنه منافع، موازنه بنیادی محسوب نمی‌شود. عربستان، نه انتظار کنش ترکیه در قضیه خاشقچی بدان صورت را داشت و نه در ادامه، انتظار داشت که اردوغان با آن شعارهای افراطی در دوستی، به پادشاهی عربستان بدان‌جا سفر نماید؛ هرچند که با آمدن بن سلمان و رویکرد نوین این شاهزاده، عربستان هم به سوی موازنه منافع در حال تغییر رویکرد است.

موازنه منافع ترکیه در روابط پیچیده‌اش با بازیگران منطقه‌ای و جهانی مشهود است. برای مثال، ترکیه در سال ۲۰۲۳ با صادرات ۱۲ میلیارد دلار کالا به عراق (عمدتاً از طریق اقلیم کردستان) و سرمایه‌گذاری ۱,۲ میلیارد دلاری در پروژه‌های زیرساختی این منطقه، از اقلیم به‌عنوان شریکی اقتصادی حمایت کرد اما همزمان، بیش از ۲۰۰ حمله هوایی علیه مواضع پ‌ک‌ک در شمال عراق انجام داد که ۵۰۰ میلیون دلار خسارت به زیرساخت‌های محلی وارد کرد (International Crisis Group, 2024).

به گفته اردوغان، «منافع ملی ترکیه در اولویت است، چه در همکاری با ناتو و چه در دوستی با روسیه» (Reuters, 2023). ترکیه در سال ۲۰۲۲ با خرید چهار میلیارد دلار تسلیحات از روسیه (سیستم اس ۴۰۰ و حفظ عضویت در ناتو، نمونه‌ای از موازنه منافع را نشان داد (SIPRI, 2023). در بحران سوریه، ترکیه ابتدا از گروه‌های مخالف بشار اسد حمایت کرد (با هزینه سه میلیارد دلار بین ۲۰۱۱-۲۰۱۵)، اما در سال ۲۰۲۳ مذاکراتی برای عادی‌سازی روابط با دمشق آغاز کرد تا تجارت مرزی را احیا کند (Al-Monitor, 2023). واکنش ترکیه به قتل جمال خاشقچی در سال ۲۰۱۸ که با محکومیت شدید عربستان همراه بود و سپس سفر اردوغان به ریاض در سال ۲۰۲۲ برای امضای قراردادهای تجاری به ارزش دو میلیارد دلار، نشان‌دهنده چرخش‌های منفعت‌محور است (BBC, 2022). شوئر تأکید می‌کند که «دولت‌های

منفعت‌محور انعطاف‌پذیری بیشتری در سیاست خارجی دارند (پورااحمدی میبیدی و دارابی، ۱۳۹۷: ۱۳۲).

۳. اسرائیل و موازنه تهدید

اسرائیل، اساسش بر موازنه تهدید است؛ بدین معنا که هر زمان که افزایش قدرت در بازیگران خاصی که تهدیدکننده آمال و اهدافش باشد صورت بگیرد، دست به موازنه خواهد زد. افزایش قدرت ترک‌ها برای اسرائیلی‌ها هیچ‌وقت در گذشته سبب‌ساز انجام کنش موازنه‌ای از سوی آن‌ها نبوده است، در مقابل، هر نوع افزایش قدرتی از سوی ایران یا محور مقاومت یا صدام یا سوریه، کنش موازنه‌گرایانه را از سوی این کشور سبب شده است. اسرائیل در مقابل افزایش قدرت رژیم شاه حساسیتی نداشت، اما هر نوع افزایش قدرت از سوی جمهوری اسلامی را تهدیدی برای امنیت خود فرض می‌کند که لازمه‌اش کنشی موازنه‌گرایانه است. همین مثال به روشنی نشان می‌دهد که کنش‌های موازنه‌گرایانه اسرائیل، متغیر است و فاقد پیش‌فرض‌هایی است که از سوی یک بازیگر متکی بر موازنه هویتی و مبتنی بر رفتارهای ثابت، صورت می‌گیرد. رژیم صهیونیستی بر حسب نظامی که در ایران وجود دارد، کنش‌های موازنه‌گرایانه خویش را مدیریت می‌نماید. مثال دیگر، رفتار این کشور با عرب‌ها است. اسرائیل بعد از کمپ دیوید، دیگر مشکلی با افزایش قدرت مصر ندارد، همان‌گونه که بعد از پیمان ابراهیم، دیگر حساسیتی به افزایش قدرت‌های موجود در این پیمان از خود بروز نمی‌دهد (رسولی، ثانی‌عبدی و روستایی، ۱۳۹۸: ۱۲۲-۱۲۸). کما اینکه در شرایط حاضر این رژیم به کنش‌های ترکیه در سوریه بعد از اسد مشکوک است و خطر ظهور یک محور اخوانی را که در ترکیب با سلفی‌های معتدل قرار گرفته است را تحمل نکرده و تهدید فرض می‌نماید. رفتار اردوغان در حمایت عملی از جریان‌های رادیکال اسلامی چنین ذهنیت تهدیدمحوری را در اسرائیل شکل داده است. اشغال بلندی‌های جولان و مخالفت با حرکت‌های نظامی ترکیه در سوریه هم در همین راستا قابل تبیین است.

موازنه تهدید اسرائیل در واکنش به بازیگرانی که موجودیت یا امنیت آن را تهدید می‌کنند، مشهود است. برای مثال، اسرائیل بین سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۳ بیش از ۴۰۰ حمله هوایی به مواضع ایران و حزب‌الله در سوریه انجام داد که ۱۵۰۰ کشته و خسارات دو میلیارد دلاری به زیرساخت‌ها وارد کرد (SOHR, 2023). به گفته بنیامین نتانیاهو، «هر تهدیدی علیه اسرائیل، چه از ایران باشد و چه از سوی متحدان منطقه‌ای آن، با پاسخ قاطع مواجه خواهد شد» (Times

(of Israel, 2023). «توافق نامه ابراهیم در سال ۲۰۲۰، که روابط اسرائیل با امارات و بحرین را عادی کرد، نتیجه موازنه تهدید مشترک علیه برنامه هسته‌ای ایران بود، به طوری که امارات پنج میلیارد دلار در پروژه‌های مشترک با اسرائیل سرمایه‌گذاری کرد (U.S. Department of State, 2020). اسرائیل در دهه ۱۹۸۰ به افزایش قدرت صدام حسین حساس بود و در سال ۱۹۸۱ رآکتور هسته‌ای اوسیراک عراق را بمباران کرد، اما پس از کمپ دیوید (۱۹۷۸)، افزایش قدرت نظامی مصر (با بودجه نظامی هفت میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳) را تهدید تلقی نکرد (SIPRI, 2023). همچنین، اسرائیل در سال ۲۰۲۳ با حملات سایبری به زیرساخت‌های هسته‌ای ایران که ۳۰۰ میلیون دلار خسارت به همراه داشت، موازنه تهدید را حفظ کرد (Cybersecurity Intelligence, 2023).

۴. عربستان و موازنه قدرت

عربستانی‌ها تا قبل از به قدرت رسیدن بن سلمان و حتی زمانی بعد از او، از الگوی موازنه قدرت پیروی می‌کردند. از نظر آن‌ها، هر نوع افزایش قدرت در هر بازیگری باید در قالب یک کنش موازنه‌ای نرم یا سخت پاسخ داده شود. در واقع، موازنه بنیادین در پادشاهی عربستان، مبتنی بر موازنه قدرت بود.

تقابل عربستان با بازیگران متعدد، چون ایران در زمان شاه و در دوره جمهوری اسلامی، مصر در زمان ناصر، سادات، مبارک، مرسى و حتی سیسی، ترکیه از گذشته تا حالو قطر در دوران اخیر، همگی تأییدکننده این مدعا هستند که هر کشوری که ناقض سیادت عربستان بر جهان عرب به صورت خاص و جهان اسلام به صورت عام باشد، باید تعدیل شود. از نظر آن‌ها، سیادت عربستان بر این دو جهان معنایی خاص، بعدی امنیتی دارد که نباید از سوی سایر بازیگران مورد خدشه قرار گیرد (معدن‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۷۰-۱۷۴). این نگاه عربستان اما، بعد از تثبیت قدرت بن سلمان در این کشور، در حال تغییر است و به سوی نوعی موازنه منافع در حرکت است. تغییر سیاست‌های عربستان در دوستی با ترک‌ها، نزدیکی به مصر، حل مشکلات با ایران و همزمان نزدیکی به آمریکا و روسیه و در ادامه، حل مشکلات با قطر، نشان از آن دارد که عرب‌ها، هم‌چون ترک‌ها، سعی دارند جهان را از منظر منافع خود ببینند و در صورت منفعت‌شان و در راستای منافع خود، دست به موازنه بزنند. روند عادی‌سازی روابط عربستان با اسرائیل نیز در همین راستا قابل تبیین است (سیفی، ۱۴۰۲: ۸۵-۸۷). وعده سرمایه‌گذاری یک تریلیون دلاری عربستان در آمریکا و ایضاً قراردادهای مختلف در حوزه هوش مصنوعی، نشان از

آن دارد که عربستان سعی دارد با بینشی سیاسی-اقتصادی به جهان بنگرد. تعدیل سیاست‌های خصمانه آمریکا نسبت به ایران در مذاکرات ۲۰۲۵ و تأکید بر دوری از جنگ در کنار حمایت از رفع تحریم‌های دولت شرع در سوریه با هماهنگی ترک‌ها نشان از آن دارد که درک ترک‌ها و سعودی‌ها از موازنه و امنیت در حال همگرایی است.

موازنه قدرت عربستان تا پیش از بن‌سلمان در تقابل با هر بازیگری که سیادت آن را تهدید می‌کرد، مشهود بود. برای مثال، عربستان بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار در جنگ یمن هزینه کرد تا نفوذ حوثی‌ها و ایران را مهار کند، جنگی که ۳۷۷،۰۰۰ کشته و خسارات ۲۰۰ میلیارد دلاری به یمن وارد کرد (UNDP, 2022; SIPRI, 2023).

به گفته محمدبن‌سلمان، «عربستان اجازه نمی‌دهد هیچ قدرتی برتری منطقه‌ای ما را به چالش بکشد (العربیة، ۲۰۱۸)». «در بحران قطر (۲۰۱۷-۲۰۲۱)، عربستان با محاصره اقتصادی قطر که تجارت این کشور را ۳۰ درصد کاهش داد، سعی در تعدیل قدرت دوحه اخوانی داشت (World Bank, 2021). همچنین، عربستان در دهه ۱۹۶۰ با مصر ناصری به دلیل پان‌عربیسم وارد رقابت شد و دو میلیارد دلار به گروه‌های مخالف ناصر کمک کرد (معدن‌نژاد، ۱۳۹۷). پس از ۲۰۱۸، گرایش به موازنه منافع با عادی‌سازی روابط با قطر در سال ۲۰۲۱ (با توافق تجارت پنج میلیارد دلاری) و امضای توافق‌نامه همکاری با ایران در سال ۲۰۲۳ تحت میانجی‌گری چین قابل تبیین است (Reuters, 2023). مذاکرات عادی‌سازی با اسرائیل در سال ۲۰۲۳ که شامل سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیارد دلاری آمریکا در عربستان بود در کنار سرمایه‌گذاری‌های عظیم در حوزه هوش مصنوعی و تکنولوژی در سفر ۲۰۲۵ ترامپ به این کشور شاهدهی بر این تغییر گرایش‌ها هستند. به گفته موتزفیلد، «موازنه قدرت اغلب به رقابت‌های پرهزینه منجر می‌شود، اما موازنه منافع می‌تواند همکاری را تقویت کند (Mearsheimer, 2001: 45). این تغییر رویکرد، عربستان را به بازیگری انعطاف‌پذیرتر تبدیل کرده است.

ج) موانع و روزه‌های ایجاد یک ساختار امنیتی در غرب آسیا

همان‌طور که نشان داده شد چهار کشور اصلی در غرب آسیا، هر یک از نوعی موازنه بنیادین متفاوت در کنش‌های خویش بهره می‌گیرند. در واقع، هیچ درک مشترکی از موازنه مابین قدرت‌های اصلی در این منطقه وجود ندارد. از سوی دیگر، در کنار دولت‌ها در منطقه غرب آسیا، بازیگران متنوع و متکثر دیگری هم ظهور یافته‌اند که از توان نهادینه‌سازی قدرت در فضای تکثیری قدرت بهره‌مند شده‌اند. القاعده، داعش، کانتون‌های روزآوا، حکمرانی حزبی-

شهری در کردستان عراق، پکک با تفکر کنفدرالیسم دموکراتیک، حزب‌الله در لبنان، حشدالشعبی در عراق، حوثی‌ها در یمن. هر یک از این بازیگران غیردولتی هم، نه‌تنها در این محیط از توان موازنه‌گرایی برخوردار شده‌اند، بلکه هر یک، متأثر از نظام معنایی خویش، از نوع خاصی از انواع موازنه به‌عنوان موازنه بنیادین بهره می‌گیرند. از همین رو در این منطقه با رنگین‌کمانی از انواع موازنه روبه‌رو هستیم که هر یک ریشه در نظام‌های معنایی متفاوتی دارند. الزامات ساختار هم، چه در بعد مادی و چه در بعد معنایی، متأثر از این نظام‌های معنایی متمایز درک می‌شود و در نهایت، منجر به کنش‌های موازنه‌ای متمایز و متفاوت می‌گردد. در واقع، می‌توان گفت که حتی خود ساختار مادی و معنایی در غرب آسیا هم، برابند همین کنش‌های موازنه‌ای متمایز است. از این رو، شکل‌گیری یک ساختار امنیتی باثبات، صلح‌محور، نهادینه و شمول‌گرا در این منطقه، به دلیل همین تفاوت و تمایز کنش‌های موازنه‌ای و نظام‌های معنایی متفاوت، با مانع اساسی روبه‌رو شده است. تالی منطقی این سخن آن است که تا زمانی که درکی مشترک از موازنه در میان بازیگران اصلی در این منطقه شکل نگیرد، نمی‌توان امید چندانی به ایجاد یک ساختار امنیتی باثبات داشت. متأثر از تئوری صلح غیردموکراتیک، می‌توانیم بگوییم که نبود جنگ و ایجاد ثبات، لزوماً ارتباطی به وجود کشورهای لیبرال دموکراتیک یا بازیگران غیردولتی خوش‌نیت و مسالمت‌جو در این منطقه ندارد. چنانکه درک مشترک از موازنه بین ترک‌ها و سعودی‌ها در آینده نزدیک آنها را به نزدیکی بیشتری در حوزه‌های مختلف سوق خواهد داد.

پیش‌نیاز ایجاد این ساختار امنیتی باثبات، توسعه یک درک مشترک از موازنه است که در قالب آن، بازیگران هم بتوانند به یکدیگر اعتماد نمایند و هم قادر باشند رفتار یکدیگر را پیش‌بینی کنند. وفور کنش‌های غیرقابل‌فهم از سوی بازیگران مختلف که حامل بی‌اعتمادی و پیش‌بینی‌ناپذیری است، نتیجه کنش‌های موازنه‌ای متفاوتی است که هر بازیگر با توجه به درکی که از امنیت دارد، از خویش ساطع می‌نماید. ایجاد صلح، صرفاً با ظهور جمهوری‌های دموکراتیک حاصل نمی‌شود، بلکه چنان‌که در یک ساختار منطقه‌ای، کشورهایی با غیردموکراتیک‌ترین نظام‌های موجود هم وجود داشته باشند، اما نظام‌های معنایی آن‌ها، موید موازنه‌های یکسان باشد، می‌توان به شکل‌گیری صلح در آن ساختار امید داشت. برای مثال، اگر همه کشورهای غالب در غرب آسیا، در قالب موازنه قدرت، کنش‌های موازنه‌بخش خویش را انجام دهند، نوعی پیش‌بینی‌پذیری و اعتماد بین کشورها شکل می‌گیرد که می‌دانند کجا، چگونه، چه زمان و در مقابل کدام بازیگر، دست به موازنه بزنند و با این عمل، افزایش قدرت

بازیگر فرضی را تعدیل نمایند. آن‌ها می‌دانند که در این بستر، باید به سراغ بازیگر ضعیف‌تر بروند و جایگاه این بازیگر را در مقابل بازیگر قوی‌تر، چنان تقویت نمایند که قوی‌تر، هوس جنگ و تجاوز به سرش نزند. پس، آنچه برای ایجاد صلح مهم است، کنش موازنه‌گرایانه است و مهم‌تر از آن، درک مشترک از موازنه، دارای اهمیت است و در این میان، نوع ارزش‌ها (دموکراتیک یا غیردموکراتیک) فاقد اصالت است.

در پایان، ذکر این نکته لازم است که ما با انواع صلح در یک ساختار روبه‌رو هستیم. بعضی از صلح‌ها، نهادینه‌تر، باثبات‌تر و همگرایانه‌ترند، اما بعضی دیگر از صلح‌ها، غیرنهادینه‌تر و غیرهمگرایانه‌تر هستند. برای مثال، چنان‌که درک مشترک از موازنه، مبتنی بر موازنه قدرت باشد، صلح ایجاد شده هم، صلحی غیرنهادینه و غیرهمگرا و بیشتر مبتنی بر ترس خواهد بود. اما اگر درک مشترک از موازنه، مبتنی بر موازنه منافع باشد، صلح حاصل شده، سطح نهادی و همگرایانه بیشتری داشته و در قالب منافع متقابل خواهد بود. اگر درک مشترک از موازنه، مبتنی بر موازنه تهدید یا هویت باشد، سطح نهادینگی و همگرایی قوی‌تری داشته و در قالب نهادینه‌شدن هنجاری قابل تعریف است. تفاوت صلح ناشی از موازنه تهدید با صلح ناشی از موازنه هویت اما در آن است که اولی بر ارزش‌های مدنی، دموکراتیک، و اومانیستی مبتنی است، در حالی که دومی، بیشتر از بعدی اعتقادی، ایدئولوژیک و فرقه‌ای برخوردار است. در همه این وضعیت‌ها، ما با صلح و نبود جنگ روبه‌رو هستیم، اما کیفیت صلح‌ها موصوف، قطعاً با یکدیگر متفاوت خواهد بود.

حرکت به سمت ایجاد درک مشترک از موازنه در قالب موازنه تهدید، با توجه به وابستگی آن به ارزش‌های دموکراتیک در غرب آسیا، قطعاً مشکل است، اما تلاش در راستای حرکت به سمت و سوی سایر وضعیت‌ها، آسان‌تر خواهد بود. در این میان، موازنه منافع و حرکت در راستای ایجاد این درک مشترک از طریق جوامع معرفتی، تبادلات آموزشی و دانشگاهی و ارتباطات بیشتر نهادهای مدنی، ممکن‌ترین گزینه در دسترس در غرب آسیا خواهد بود. وضعیتی که ترک‌ها و سعودی‌ها و سایر دولت‌های کوچک‌تر حوزه خلیج فارس و حتی سوریه جدید، رفته‌رفته به سوی آن در حال حرکت هستند.

نتیجه گیری

در این نوشتار، پیش فرض اصلی آن بود که ساختار امنیتی در غرب آسیا، غیرشمول‌گرا، غیرنهادینه، غیرقابل پیش‌بینی و غیرصلح‌آمیز است. برای پی‌جویی دلیل شکل‌گیری چنین ساختار ناکارآمدی، سعی شد با ارائه یک مدل نظری نوین تحت عنوان مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی، این فرضیه طرح شود که عدم انطباق موازنه‌های صورت‌گرفته در پاسخ به الزامات ساختاری از سوی کشورهای اصلی در منطقه، سبب‌ساز ایجاد چنین ساختاری بوده است. از سوی دیگر، توجه نکردن بازیگران اصلی به بازیگران صاحب اقتدار نوینی که از موازنه‌های خاص خود بهره می‌گیرند و متأثر از الگوی تکثیری قدرت ظهور یافته‌اند، ناکارآمدی این ساختار را فزون‌تر ساخته است. مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی، بر این مدار سخن می‌گوید که امکان شکل‌گیری یک ساختار امنیتی صلح‌گرا، ارتباط انحصاری به ارزش‌های دموکراتیک ندارد و در اجتماعی با ارزش‌های غیردموکراتیک هم قابل شکل‌گیری است، به شرطی که درک مشترکی از موازنه در میان بازیگران اصلی وجود داشته باشد. اگر در جامعه فراآتلانتیکی، صلح جاری است، این صلح، همبستگی خاصی با ارزش‌های دموکراتیک ندارد و سبب آن، وجود درک مشترک از موازنه در میان بازیگران اصلی این اجتماع است. این نظریه، روزنه‌های امید را برای ایجاد صلح در اجتماع غرب آسیا هم می‌گشاید، زیرا هرچند این کشورها، اکثراً با ارزش‌های دموکراتیک و لیبرال فاصله دارند، اما چنان‌چه بتوانند درکی مشترک از موازنه را مابین خویش رشد دهند، کارآمدسازی ساختار امنیتی در غرب آسیا هم دور از دسترس نیست.

مدل صلح غیردموکراتیک انتقادی، امنیت را برابر نهاد صلح نمی‌داند، امنیت، امری فردی است که افزایش آن در یک کارگزار، می‌تواند به‌منزله کاهش امنیت بازیگر دیگر تلقی شود. صلح اما، امری ساختاری است که از برابری موازنه‌های مشترک و در قالب ساختار مادی و اجتماعی، قابلیت ظهور دارد. برای رسیدن به چنین درکی از صلح، این نوشتار، گسترش جوامع معرفتی در میان بازیگران غرب آسیا، تعاملات در سطح نخبگی، مدنی و نهادی را پیشنهاد می‌کند تا درک بازیگران از موازنه به یکدیگر نزدیک‌تر شده و در نهایت، برابری این درک مشترک از موازنه، صلح را برای این ساختار امنیتی به ارمغان آورد. در قدم اول، مهم نیست چه درک مشترکی از موازنه ایجاد شود، بلکه مهم آن است این درک مشترک، بتواند بانی یک صلح حداقلی یا بی‌کیفیت در منطقه گردد که در ادامه، در یک روند تکاملی، به صلحی باکیفیت‌تر منجر شود. در کنار این موضوع الزامات ساختاری نظام بین‌الملل به ویژه از سوی دو قدرت

اصلی آن یعنی چین و آمریکا بر ایجاد ثبات و صلح و رفع بحران‌ها در خاورمیانه تأکید دارند. ریشه این گرایش به آن بر می‌گردد که سیر تحولات در جهان سرمایه‌داری بر این امر قرار گرفته که دیگر سودی در ایجاد تنش در خاورمیانه متصور نیست و نوع سرمایه‌های در حال ظهور در جهان سرمایه‌داری به نوعی صلح و ثبات برای کسب سود در این منطقه نیاز دارد. از این رو حرکت غالب باید به سمت حذف بازیگران بحران‌ساز در این منطقه و ایجاد درک مشترک از موازنه بین آنها باشد. فهرست سرمایه‌دارانی که به همراه ترامپ به عربستان در می‌سفر ۲۰۲۵ سفر کردند خود گویای این امر است که ساختارهای اقتصادی و به تبع آن ساختارهای سیاسی در سطح بین‌المللی در حال پوست‌اندازی نوع نگاه خود به خاورمیانه هستند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی اصول و موازین اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

- ایرنا (۱۹ شهریور ۱۴۰۱)، بیست میلیون زائر در ایام اربعین وارد کربلا شدند، در: <https://www.irna.ir/news/84882734/%DB%B2%DB%B0->
ایرنا (۲۵ خرداد ۱۳۹۷)، قاسم سلیمانی: حمایت ایران از محور مقاومت برای دفاع از کرامت اسلامی است، در: <https://www.irna.ir/news/84772654/%D9%85%D8%AD%D9%88%D8%B1>
- بهرامی، سیامک (۱۴۰۲)، چارچوبی مفهومی برای درک سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: دیالکتیک بسترهای رویایی و امکان‌های واقعی، سیاست جهانی، ۱۲۰(۲)، ۶۳-۹۱.
- پورااحمدی مبینی، حسین و وحید دارابی (۱۳۹۷)، رقابت ایران و عربستان در خاورمیانه در چارچوب نظریه موازنه منافع شوئلر (۲۰۱۷-۲۰۱۵)، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۸(۴)، ۱۲۵-۱۵۰.
- رسولی ثانی‌آبادی، الهام و مجتبی روستایی (۱۳۹۸)، موازنه تهدید و اتحاد اعراب و اسرائیل در برابر محور مقاومت، مطالعات خاورمیانه، ۲۶(۳)، ۱۱۳-۱۳۴.
- سیفی، عبدالمجید (۱۴۰۲)، موازنه گری پویا: چارچوبی برای تحلیل موازنه‌گری عربستان سعودی در قبال جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۲۰(۱)، ۸۱-۱۰۰.
- قوام، سید عبدالعلی و سیامک بهرامی (۱۴۰۰)، حکمرانی جهانی از نظریه تا عمل: حکمرانی نوین جهانی، دولت و نهادهای نوین حکمرانی در خاورمیانه، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- کالینز، آن (۱۴۰۰)، مطالعات امنیتی معاصر، ترجمه علیرضا ثمودی پبله‌رود، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- مدرسی یزدی، سیدمحمدعلی و علی اصغر بهشتی لتحری (۱۴۰۳)، چهار سناریو برای آینده روابط ایران و طالبان، دیپلماسی ایرانی در <https://www.irdiplomacy.ir>.
- معدن نژاد، مهدیه (۱۳۹۷)، رفتارشناسی عربستان سعودی در قبال بحران سوریه در پرتو نظریه موازنه قدرت، فصلنامه آفاق امنیت، ۱۱(۴۰)، ۱۵۵-۱۷۸.
- Al-Arabiya. (2018). MBS: Saudi Arabia will not allow any power to challenge our regional dominance. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.alarabiya.net>
- Al-Monitor. (2022). Iran's cultural investments in Iraq and Lebanon. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.al-monitor.com>
- Al-Monitor. (2023). Turkey-Syria talks for normalization. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.al-monitor.com>
- BBC. (2022). Erdogan visits Saudi Arabia to mend ties after Khashoggi killing. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.bbc.com/news>
- Bloomberg. (2023). Saudi Arabia-Israel normalization talks: US investment plans. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.bloomberg.com>
- Booth, K. (2007). Security and emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge University Press.
- Cybersecurity Intelligence. (2023). Israel's cyberattacks on Iran's nuclear infrastructure. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.cybersecurity-intelligence.com>
- Euronews. (2024). Turkey's military operations in Iraq and Syria. Retrieved October 11, 2025, from <https://parsi.euronews.com>
- Glaser, C. L. (1994). Realists as optimists: Cooperation as self-help. *International Security*, 19(3), 50-90. <https://doi.org/10.2307/2539149>.
- International Crisis Group. (2024). Turkey's operations against PKK in Iraq (Report No. 290). Retrieved October 11, 2025, from <https://www.crisisgroup.org>
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.
- Reuters. (2023). Erdogan: Turkey's national interests guide our foreign policy. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.reuters.com>
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2023). Military expenditure database. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.sipri.org/databases/milex>
- Snyder, J. (1998). *The myths of empire: Domestic politics and international ambition*. Cornell University Press.

- Syrian Observatory for Human Rights (SOHR). (2023). *Israeli airstrikes in Syria: 2013-2023*. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.syriaahr.com>
- Times of Israel. (2023). *Netanyahu: Israel will respond decisively to any threat*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com>
- U.S. Department of State. (2020). *The Abraham Accords*. Retrieved from <https://www.state.gov/abraham-accords>
- UNDP. (2022). *Yemen war: Human and economic costs*. United Nations Development Programme. Retrieved from <https://www.undp.org>
- Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press
- World Bank, (2021), “*Qatar economic monitor 2021*” Retrieved from <https://www.worldbank.org>
- World Bank, (2023), “*Iran economic monitor 2023*”, Retrieved from <https://www.worldbank.org>
- World Bank. (2024). *Economic outlook for the Kurdistan Region of Iraq*. Retrieved October 11, 2025, from <https://www.worldbank.org>

